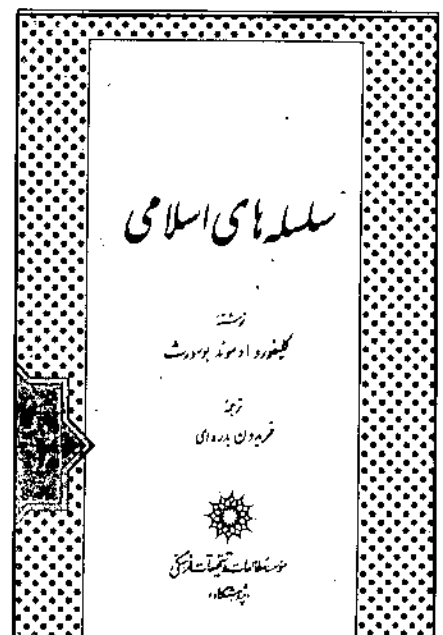
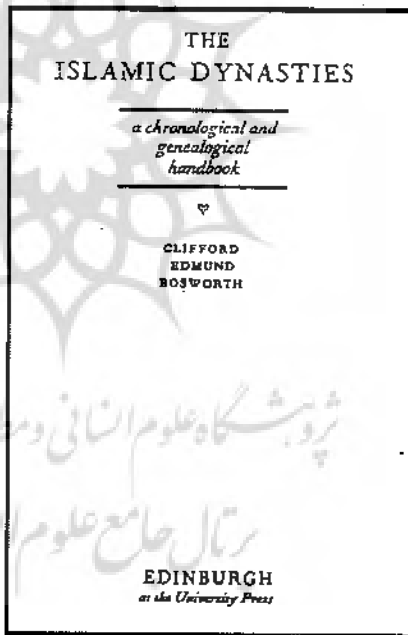

سلسله‌های اسلامی

در یک نگاه

● دکتر عزت‌الله نوذری
عضو هیئت علمی بخش تاریخ دانشگاه شیراز

■ سلسله‌های اسلامی
■ تالیف: کلیفورد ادمنود بوسورث
■ ترجمه: فریدون بدره‌ای
■ ناشر: مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه) ۱۳۷۱، ۳۱۲ ص.

کتاب سلسله‌های اسلامی اثر کلیفورد ادمنود بوسورث برای آگاهی و کسب اطلاع از حکومت‌های جهان اسلام با فهرستی از سلاطین و ذکر سنوات سال‌های هجری و میلادی اثری قابل توجه است. این کتاب با ترجمه فریدون بدره‌ای، توسط مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی (پژوهشگاه) در تهران در سال ۱۳۷۱ در ۳۱۲ صفحه با قیمت ۲۵۰۰ ریال بزیور چاپ آراسته گردیده است.

فهرست مطالب کتاب از یک پیشگفتار مترجم و مقدمه مؤلف و از دوازده فصل بشرح ذیل تشکیل شده است:

- فصل اول: خلفای راشدین، خلفای اموی، خلفای عباسی
- فصل دوم: اسپانیا و شمال آفریقا
- فصل سوم: هلال خصیب، مصر، شام و عراق
- فصل چهارم: شبه جزیره عربستان
- فصل پنجم: ایران زمین و قفقاز پیش از سلجوقیان

- فصل ششم: سلجوقیان و اتابکان
- فصل هفتم: آسیای صغیر و ترکان
- فصل هشتم: مغولان یا چنگیزیان
- فصل نهم: ایران بعد از مغولان
- فصل دهم: افغانستان و هند

پیشگفتار مترجم، شامل معرفی و شرح تحقیقات نویسنده است اما مسئله را یادآور می‌شود که چرانویسندگان ایرانی دست به چنین تحقیقات علمی نمی‌زنند و از این بابت تاسف خود را بیان می‌کند.

مقدمه نیز شامل معرفی کتبی مشابه این کتاب است. مانند طبقات سلاطین اسلام اثر استانی لین پول، نامه ایرانی اثر فردیناند بوسنی (ماربورگ ۱۸۹۵)، فهرستی از سلسله‌های اسلامی اثر ادوارد زاخو، صحائف‌الآخبار از ر مورخ عثمانی احمد بن لطف‌الله ملقب به منجم باشی، الکامل فی التاریخ از ر ابن اثیر، دائره‌المعارف اسلام، مقدمه‌ای بر تاریخ شرق مسلمان، مبانی کتابت‌سناسی اثر ژان سواژه.

در نخستین فراز از فصل اول چگونگی خلافت‌خلفای راشدین پس از رحلت حضرت محمد (ص) در سال یازدهم هجرت، سپس فهرست خلفای اموی با ذکر نام و سال خلافت مورد بحث قرار می‌گیرد.

در دنباله، فتوحات مسلمانان در دوره سه خلیفه سلسله اموی یعنی معاویه، عبدالملک و هشام، چگونگی به کارگیری شیوه و آئین ملک داری ایرانیان و یونانیان تاکید می‌شود و در ادامه چگونگی این فتوحات در تمام منطقه شمال آفریقا، گذار از جبل الطارق و دستیابی به تمام خاک اسپانیا، متوقف ساختن مسلمانان در کوه‌های پیرنه در مرزهای فرانسه و در پایان این مبحث به مسائلی همچون مخاصمات خلفای بنی‌امیه با فرزنلان علی (ع)، قرار گرفتن موالی در جامعه اسلامی به عنوان شامندان طبقه دوم، جنبش‌ها و مخالفت‌ها علیه امویان که با جنگ ابومسلم در سال (۱۳۲) هجری (۷۵۰ م) پایان می‌یابد سپس فهرستی کامل از خلفای عباسی با نام خلفا و ذکر سال حکومت آنان آورده شده است.

در بازگشت به مباحث تاریخ اندلس شرح و چگونگی بقدرت رسیدن عبدالرحمان - از بازماندگان اموی نوه هشام - که به شمال آفریقا گریخت و بعد سلسله‌های جدیدی از خلفای بنی‌امیه در آن سرزمین بنیان نهاد مورد بحث قرار می‌گیرد. باز در همین مبحث نویسنده حکومت‌های خود مختار در قلمرو عباسیان را بطور فهرست وار مورد بحث قرار داده که از آن جمله اند: حکومت طولونیان در مصر، امرای طاهری، امرای سامانی و صفاریان در ایران، فاطمیان در شمال آفریقا و سپس در مصر و شام در ایران و عراق، آل بویه که از دیلمیان بودند ۳۳۴/۹۴۵ ه. در پایان چگونگی از میان رفتن این سلسله مورد بحث قرار می‌گیرد. در نخستین قسمت از فصل دوم فهرستی از نام امویان اسپانیا آورده شده است. سپس چگونگی حمله لشکریان عرب و بربر در سال ۹۲/۷۱۱ گذار از تنگه جبل الطارق و سلطه آنان بر اقوام ویزیگوت، تسخیر اندلس تا بقدرت رسیدن عبدالرحمان (۶۱/۹۱۲-۳۵۰). در پایان نویسنده این نکته را یادآور می‌شود که در قرن یازدهم (پنجم هجری) به دلایلی که هنوز بر ما روشن نیست. شیرازه خلافت امویان اسپانیا از هم گسیخت.

دنباله مطلب حکومت ملوک‌الطوایف در اسپانیا، دوران پرافتادن کامل امویان اندلس و روی کار آمدن خاندان «مرابطون» دوران تفرق سیاسی همراه با درخشش فرهنگ را در بر می‌گیرد.

در ادامه تعداد سلسله‌های محلی را از قول آر. نیکل، بیست و سه حکومت در نقاط مختلف اندلس آورده است و سپس علت از میان رفتن این حکومت‌ها را در اختلاف، در نژاد، عدم تجانس طبقات نظامی عهد اموی عصبیتها و رقابت‌های قومی میان این گروه‌ها جستجو می‌نماید. آنگاه فهرستی از سلسله‌های ملوک‌الطوایف را به ترتیب معرفی می‌نماید. از طرفی چگونگی اتحاد مسیحی که از ضعف آنان سود برده و سرانجام غرناطه

آخرین دژ مسلمانان در سال ۸۹۷/۱۴۹۲ - سقوط نمود. و سپس گریختن امرای بنی‌نصیر به مراکش مورد بحث قرار می‌گیرد.

نویسنده سپس از اندلس به شمال آفریقا می‌رسد لذا، فهرست خاندان ادریسیان یا ادریسیه یا ادارسه مراکش آمده است. در این جا ادريس اول را نوه امام حسن (ع)، فرزند علی بن ابیطالب معرفی می‌نماید. و از این لحاظ با امامان شیعه مرتبط می‌نماید و در ادامه می‌نویسد وی در قیام علویان، بر ضد عباسیان شرکت داشت و سپس مجبور به فرار به مصر و شمال آفریقا گردید و در آنجا وی را بعنوان پیشوای خود برگزیدند. در دنباله فهرست خاندان رستمیان در الجزایر غربی و اهمیت این خاندان مورد بحث قرار می‌گیرد. سپس در مباحث بعد فهرست خاندان بنی اغلب یا اغلبیه، در الجزایر سیسل (صقلیه)، خاندان بنی‌زیری، بنی‌صماد، و چگونگی غلبه خاندان الموحدون همراه با فهرست این خاندان، همچنین فهرست خاندان مرینیان و طاسیان مراکش، بعنوان وارث و ماترک خاندان الموحدون و چگونگی تقسیم سرزمین با حفصیان و در پایان چگونگی انحطاط دولت مرینیان مورد بحث قرار می‌گیرد. سپس در این فصل فهرست خاندان حفصیان یا حفصیون، تونس و الجزایر شرقی و اهمیت این خاندان در تاریخ اواخر قرون وسطی آفریقا است.

در فصلی دیگر فهرست خاندانهای شرفای مراکش (شرفای سعدی، حسنی) شرفای فلائی، خاندان سندیان یا سندیه (نبی) مورد بحث قرار می‌گیرد سپس چگونگی شرح مبارزات آنان در مقابل تهاجم ایتالیایی‌ها، بخصوص در «سیرناتیک» آورده شده است.

فهرست خاندان اخشیديه یا آل اخشید در مصر و شام، فهرست خاندان فاطمی در آفریقای شمالی و سپس مصر و شام، فهرست خاندان حمدانیان در الجزیره و شام، شاخه موصل و شاخه شام، خاندان بنی‌مزید در حله و عراق مرکزی، بنی‌مزید از قبیله «اسد» خاندان مروانیان در دیار بکر، خاندان بنی‌عقیل، عراق و شمال شام، شاخه نصیبین و شاخه موصل و شاخه تکریت، آل مرداس، یا بنی مرداس، در حلب و شام شمالی، خاندان ایوبیان، شاخه مصر و شام، دیاربکر، یمن، ممالیک بحری در دمشق، در حلب، دیاربکر تا بقدرت رسیدن صلاح‌الدین ایوبی، خاندان ممالیک در مصر و شام، ممالیک بحری، ممالیک برچی، تا غلبه دولت عثمانی و سپس سلسله محمد علی پاشا در مصر ۱۹۵۲ تا برقراری حکومت جمهوری مباحث بعدی آقای باسورث است. در مبحث اول از فصل چهارم قرامطه یا فرمطیان در عربستان شرقی و مرکزی تا حکومت عقدانیه (مجمع شیوخ) سپس امامان زیدی یمن یا بنی‌رسی، بنی قاسم، خاندان صلیحیون یمن، خاندان رسولیان یا بنی رسول یمن، آل بوسیر، سلاطین مسقط و سپس زنگبار عمان، تا انقلاب و الحاق به جمهوری تانزانیا و سپس خاندان آل سمود یا «وهاییه» در عربستان شمالی و مرکزی آمده است.

در قسمت اول از فصل پنجم نویسنده به ایران می‌رسد و، فهرست خاندان باوندیان یا آل باوند در سواحل دریای خزر، شاخه کادسیه (طبرستان) شاخه صفه‌بنان، شاخه کینخواریه، تا بقدرت رسیدن آل افراسیاب، خاندان آل مسافر یا سالاریان یا کنگریان، نابز افتادن این خاندان بنیست اسماعیلیان الموت روادیان در آذربایجان تا برفتادن اتابکان، احمد یلی مراغه، شدادیان، اران و ارمنستان شرقی، تا فتح اران بلست سردار سلجوقی «سوتکین» خاندان زیاریان در طبرستان و گرگان، خاندان بوئییان یا آل بویه، شاخه فارس و خوزستان، تا روی کار آمدن شبانکارگان، و برفتادن آن‌ها توسط سلجوقیان، غزنویان، بنی‌کاکویه در نواحی مرکزی و غربی ایران، طاهریان خراسان تا بآمدن صفاریان و سامانیان و حکومت سامانیان خراسان و ماوراءالنهر تا

تقسیم قلمرو آنان بین قراخانیان (ماوراءالنهر) و غزنویان خراسان، خاندان صفاریان، در سیستان، خاندان خوارزمشاهیان تا جلال‌الدین منگبرنی، ادامه حکومت قراخانیان یا بلیک‌خان در ماوراءالنهر شامل بخارا و سمرقند و فرغانه غربی خاقانهای تلس، اسفجانب، شامش، سمیرچای، کاشغر و فرغانه شرقی آمده است.

در فصل ششم خاندانهای سلجوقیان، اتابکان، سلاجقه عراق و ایران، سلاجقه شام، سلاجقه کرمان، خاندان امرای ارتقی یا ارتقیه، شاخه حصین کيقباد، شاخه ماردین و میا فارقی، تا غلبه ترکمانان قراقویونلو، زنگیان یا اتابکان زنگی در الجزایر و شام، شاخه دمشق و سپس حلبه خاندان ایلدگریان یا اتابکان ایلدگری یا آذربایجان سلفوریان یا اتابکان سلفوری یا اتابکان فارس، تا حکومت مستقیم مغولان، سپس، اسماعیلیان یا فدائیان یا حشیشیه تا تسخیر الموت بوسیله مغولان در زمان رکن‌الدین خورشاه را در بر می‌گیرد. در فصل هفتم ابتدا سلجوقیان روم در آسیای صغیر (آناتولی) با ذکر نام وسال حاکمان آن تا غلبه مغول، حکام دانشمندیه، در مرکز و شرق آسیای صغیر تا سلاجقه روم، یا بنوقرمان در آناتولی مرکزی تا غلبه سلاطین عثمانی آنگاه فهرست سلاطین عثمانی در آناتولیا، بالکان. سرزمین‌های غربی تا حکومت جمهوری کمال آتاتورک آورده شده است.

در فصل هشتم فهرست خاندان مغولان، چنگیزیان را با خانهای بزرگ مغول، اعقاب اکتای و تولوی (سلسله یوان چین)، مغولستان و چین شمالی، خاندان جغتائیان، اعقاب جغتای تا استیلای تیمور، خاندان ایلخانان تا اعقاب هولاکوتیان، خاندان اردوی زرین اعقاب جوجی، در روسیه جنوبی و سیبری غربی تا شکست شیخ احمد به دست خانهای گردی کریمه در ۹۰۷/۱۵۰۲ ضمیمه شدن بقیه اردوی زرین به اردوی تاتارهای کریمه، فهرست خانان شیبانیان، اعقاب جوجی در ماوراءالنهر تا جانشین شدن خانان پیشین استراخان در بخارا را در بر می‌گیرد.

در فصل نهم، فهرست خاندان آل مظفر یا مظفریان، جنوب ایران تا غلبه تیموریان، خاندان آل جلایر یا جلایریان، عراق و کردستان، آذربایجان تا استیلای ترکمانان قراقویونلو و جنوب عراق سپس فهرست خاندان تیموری در ماوراءالنهر و ایران در سمرقند تا استیلای شیبانیان، حکمرانان تیموری، در غرب ایران و عراق بعد از مرگ تیمور، تا اقوام قلمرو این حکمرانان با قلمرو شاهرخ.

در ادامه این فصل، فهرست خاندان ترکمانان قراقویونلو، آذربایجان و عراق تا استیلای ترکمانان آق‌قویونلو در دیاربکر، آناتولیا شرقی، آذربایجان تا استیلای صفویان آنگاه فهرست خاندان صفوی تاریخی کار آمدن خاندان افشاریه تا روی کار آمدن زندیه و قاجاریه آمده است.

در فصل دهم فهرست خاندانهای غزنویان در خراسان، افغانستان، هند و عثمانی غوریان خراسان، افغانستان، شمال هند، سلاطین دهلی، شمال هند سلاطین خلجی، سلاطین بنگال، سلاطین کشمیر، سلاطین گجرات، سلاطین شرقی جونپور، سلاطین مالو، در هند مرکزی، سلاطین بهمنی و جانشینان آن در دکن شمالی، سلاطین ماروقی، شاهان مغول هند تا سلسله بریتانیا آمده است.

در ادامه این مبحث از فهرست پادشاهان افغانستان، شاهان درانی، شاهان بارکزی آمده است. در پایان کتاب، فهرست نام اشخاص و سلسله‌ها در چهل و پنج صفحه آمده است.

این کتاب بعنوان مرجع در زمینه تاریخ اسلام قابل استفاده می‌باشد بویژه آنکه محققین تاریخ اسلام می‌توانند با توجه به شیوه نوشتاری آن در کوتاهترین زمان مطالب کتاب را مورد بهره‌برداری قرار دهند.